

(E) برخه: د مغز لرونکو او غیر مغزي میوو تولید

اتم لوست: د انځرو تولید
(Fig Production)

اصطلاح

- **Breba crop**: د کال لومړنی نبات چي د رواج يا عام انځر (common fig) پواسطه تولیدیږي.

- انځر يا *Ficus carica* د انسانانو د تاريخ په مختلفو كلتورونو كې مهم او اساسي رول لوبولی دی.

- د انځر د ميوې په برخه كې داسې عقیده شتون لري چې اصلاً دې ميوې د غربي آسيا له اطرافو څخه سرچينه اخستی ده او له هغې نه وروسته د هغې سيمي گاونډيو ساحو په خصوصي توگه د مديترانې (Mediterranean) دراياب ته يې پراخوالی پيدا كړی دی.

- داسې شواهد شتون لري چې د انځر ميوه كم تر كمه له ۵۰۰۰ كلونو څخه راپه ديخوا كښت او كرل كيږي.

- په پخواني يونان كې د انځر ميوه يو ارزښتمنده ميوه بلل كيدله دا ځكه چې د هغې انتقال نورو غير قانوني ساحو ته صورت نيوه.

- دا چې د انځر ميوه لذیذ څرنګوالی او ظریف خصوصیت لري، نو په دې بنا د هغې انتقال مارکیت ته یو ستونزمن امر دی.

- د انځر ميوه په اكثره توگه په همغه ورځ كې چې راشوكيږي مارکیت ته وړل كيږي او په همغه ورځ پلورل كيږي.

- د انحر ونه تر ۱۵ مترو پوري اوږدوالی پیدا کولی شي ولي په عمومي توگه د انحر د ونې اوږدوالی له ۳ نه تر ۹ مترو پوري رسيزي.

- په ټولي توگه د انحر ونه نسبت خپل لوړوالی ته عريضه وي.
- دا چي انحر ضعيفه وي او چټکی سره ورسيتيزي نو.

- د انحر د ونې تنه اکثره غوټه ډوله تومورونه (nodal tumors) رامنځته کوي چي د ونې د بناخونو د رژیډو سبب کيزي.

- د انحر د ونې واړه بناخونه نسبت د هغې لرگين خاصیت ته اکثره مغز لرونکي وي.

- د انځر شیره یا عصاره د زیاتي لاتکس (latex) شیري لرونکي وي چي د انسان د پوستکي د درد او پرسوب سبب کيږي.
- د انځر وني معمولاً د دوه بناخيزو بوټو په شکل رشد کوي خصوصاً که چيري ونه په مکرره توگه د یخني په وړاندې (frost) واقع شي.
- د انځر وني بنايي په خپل ترتيب او اصلاح کي د مسطحو داربستونو لرونکي وي، په دي شرط چي د هغي ريښي کنترول شوي او محدودي شوي وي، د بيلگي په توگه د کانتينر په منځ کي.
- د انځر پاني په شنه حلیدونکي رنگ، د گلبرگ (single) د يوه رديف لرونکي وي، په متناوب شکل سره يا هم د (alternate) په شکل او لوی وي (د هغي اوږدوالی ۳۰ سانتي مترو ته رسيږي).
- د انځر پاني ځنډي لرونکي دي او د لوړو او ژورو لرونکي هم دي چي د هغي پورتنی سطحه (upper surface) له ويښتو نه ډکه او د پاني په لاندې برخه کي نرم ويښتان لري.

- د انځر ډیر واره گلونه د انځر د میوو په منځ کي خوشه شوي وي.
- حشرات خپله ګرده شیندل (Pollinating insects) د خوشي د پورتنیو سوریو له لاري رسوي.
- په هغه صورت کي چي د انځر ونه یوه عامه او راج (common fig) ونه وي په داسي صورت کي د هغي ټوله گلونه مونث او د ګردې شیندلو (pollination) ته اړتیا یا ضرورت نه لري.

» دري نوعه نور انځر هم شتون لري.

» کاپري جزيري انځر (**Capri fig**) دا نوعه انځر

د مونت او مذکرو گلونو لرونکی وي چي دا

گلونه د شاتو نه توليدونکو وړو

مچيو (*Blastophaga grossorum*) لنډ اقامت

ته ته اړتيا لري.

» شات نه توليدونکي مچي (*wasp*) د انځر د بقا او

پاتي کيدو لپاهر ډيري زياتي حياتي شميرل کيري

او مهمي دي دا ځکه چي داسي مچي په کافي

اندازې سره وړي وي او د گل د کلالې داخلي

سوري ته لاره پيدا کولی شي.

» د ترکی د ازمیر بنار انحر (Smyrna fig): دا
نوعه انحر د دی لپاره چي په عادي توگه رشد
او انکشاف یی کړي وي نو د کاپري انحر
پواسطه غیر خودی گرده افشانی (cross-
pollination) ته اړتیا لري.

» د سن پیډرو انحر (San Pedro): منحنی
انحر دی په دی معنی سره چي د هغی اولنی
نبات د عام انحر (common fig) په شان
مستقیل وي، ولی دوهمی نبات د هغی په گرده
افشانی سره تړاو لري.

- عام يا رواج انحر (common fig) چي
کوم لومرني نبات په پسرلي کي منخته
راوري د breba په نامه سره ياديري.

– دوهمي نبات چي په مني کي منخته راوري
د اصلي نبات (main crop) په نامه
ياديري.

– د يخ اقليم په شرايطو کي د breba نبات
معمولاً د پسرلي د بي موقع يخني (spring
frosts) پواسطه له منخه ځي.

» د انځر د رسيدلی يا پخې ميوې پوستکی د لوړو او ژورو لرونکی وي او هر څومره چې لاپسي پخيري په هماغې اندازې سره د هغې چاوديدل پيل کيري او د هغې مغز لوڅيري.

» د انځر د پوستکی دننه برخه د سپين رنگ لرونکی ده او د جيلي غوښي لرونکي هم ده.

» انځر په زيات شمير کي د خوړو وړ دانو يا تخمونو لرونکي وي چې معمولاً منح خالي وي مگر دا چې گرده افشاني شوي وي.

» د گرده افشاني شوو انځرو تخمونه د مغز لرونکی ميوې د خوند او مزی لرونکي وي .

● د انځر ونه د بڼې ذایقي لرونکي میوي د تولید لپاره او دا چي پخه شي په مکمله توگه د لمر جریان ته اړتیا لري.

— د انځر ونې په فوق العاده توگه د وخت په تیریدو سره غټیږي او هر څه چي د هغې لاندې رشد وکړي نو د هغې له سویږي لاندې حای نیسي.

● په مکرره یا پرلپسې توگه د بڼاخونو پري کول د ونې د سایز د کنترول لپاره بالاخره د دي سبب کيږي ترڅو چي د انځر ونه له منځه لاړه شي.

● د انځر اوبه لرونکي یا له شیري (succulent) نه ډکه تنه او بڼاخونه په فوق العاده توگه د حرارت په وړاندې او همدارنگه د لمر د صدمې په وړاندې حساس وي، په هغه صورت کي چي په خاص توگه د دي عواملو په وړاندې حای ونیسي باید گچ ورباندې ومېنل (whitewashed) شي.

● د انځر د ونې ریښي ډیر گیډوری (پراخوالی خوبنونکي) دي او د همدې دلیل له کبله نسبت د ونې گنبد (canopy) ته تر ډیري زیاتي ساحې پوري خپریږي.

● د انځر د میوي ونه هغه ونه نه ده چي په وړو حایونو کي رشد اونمو وکړي.

— د انځر د ونې ظریفی ریښي که چیري په باغي توگه تجاوز وکړي او پري کرل شي نو د انځر ونې ته کومه صدمه نه رسیږي.

• ځوانی او نور کښت کرل شوي ونې تر هغه وخته پوري باید په منظمه توګه اوبه کرل شي ترڅو چې هغې په ښه توګه استقرار پیدا کړي نه وي.

– د وچ اقلیم په شرایطو کې، رسیدلی (mature) ونې باید کم ترکمه یو یا دوه ځلې په اونی کې په ژوره توګه اوبه کرل شي.

» هغه باغونه چې په دشتو کې موقیعت لري په مکرره توګه لو له بل پوري نښتي دي اوبه کرل شي .

– د دې په خاطر چې د رینو په شاوخوا کې رطوبت یا لمدوالی ساتل شوي وي پس نوموړي خاوره دي ملچ Mulch کرل شي (پانی او نور خاشاک چې د ونې د ساقې په چاپیره انبار کيږي ترڅو چې یخنی یې ونه وهي او هم له خپل رطوبت له لاسه ورنه کړي).

– که چیرې ونه په کافي اندازې سره اوبه جذب نه کړي، پس د پانو رنگ یې زیریږي او په ځمکه لویږي.

– هغه ونې چې د وچکالی د فشار (drought-stressed) په وړاندې یې ځای نیولی وي نه یوازې دا چې میوه به تولید نه کړي بلکې د نیماتود (nematode) د ناروغۍ په وړاندې هم حساسیت تولیدونکي کيږي.

– هغه ونې چې نوی کرل شوي وي د اوبو د کموالی په وړاندې حساسي وي، له رشد او نمو نه وروسته پاتي کيږي او له منځه ځي.

- د انځر ونې په دواړه حالتونو کې له حاصل نه ډکې وي يعنې که چيرې يې ښاخونه پرې کړل شوي (heavy pruning) وي او يا نه وي پرې شوي دواړو کې حاصل ورکوي.
- د لومړيو کلونو په جريان کې د ښاخونو پرې کول ضروري او لازمي وي.
- د انځر د ونې ارايش (training) او اصلاح کول د انځر د ميوي د استفادې په ډول صورت نيولی شي، د بيلگې په توگه د ښکته تاج په ترتيب سره اصلاح کول د تازه انځر د عرضې لپاره د مارکيټ لپاره مناسب وي.
- دا چې د انځر ونه خپله ميوه په انتهايي ښاخونو او د تير شوي کال په راتوکيدلو ساقو باندې منځته راوړي نو په دې بنا هر کله چې د ونې شکل تشکيل شو، پس د پسرلنې سختې ښاخ پرې کونې نه مخنيوی وکړي د دې لپاره چې دا عمل په نبات کې د راتلونکې کال د خسارې سبب کيږي.

» بهتره به دا وي ترڅو چي د بناخونو پري کول
په متصله توگه د نبات د حاصل اخستلو نه
وروسته صورت ونيسي، يا هم د ځنډني
رسيدونکو کلتوارونو (late-ripening) بناخ
يا يوه برخه په اوږي کي او د هغي پاتي برخه
په ورستي اوږي کي پري کړل شي.

» که چيري شوني وي چي اساسي بناخ
پري (radical pruning) کول صورت
ونيسي پس دا لازمه ده چي د انحر ټوله ونه په
گچ سره ومېنل شي.

● د انحر د ونې لپاره په منظمه توګه سره یا کود ورکول معمولاً د هغو ونو لپاره چې په ګلدان کې یا په شګلنو خاورو کې کرل شوي وي، لازم دي.

– د نایټروجن زیات استعمال د دي سبب کېږي ترڅو چې د میوي د زیات تولید په عوض د ونې پانې او بناخونه زیاتوالی حاصل کړي، او تولید شوي میوي په نامناسبه توګه پڅي شي.

– د انحر د ونو لپاره د سري یا کود ورکولو عمومي قاعده داسې ده چې د انحر د ونې بناخونه دي ولیدل شي که چیرې یې بناخونه نسبت تیر کال ته له یو فوټ نه کم رشد کړي وي پس په دي معنی چې دا ونې د سري یا کود لپاره اړتیا لري.

– په ټولې توګه له ۰،۲ نه تر ۰،۴ کیلو ګرامو پوري حقیقي نایټروجنی (actual nitrogen) سره یا کودې دي استعمال کړل شي، دا سره یا کود په دري یا څلورو ځلو کې د ژمې له اواخرو نه د پسرلی د پیل پوري او د جولای په میاشت کې ختم کړل شي.

- په سرحدي اقليم (borderline) کي په ازاده هوا يا له منزل نه د باندې دي کښت کرل کیدی شي په دي شرط چي د یخنی په وړاندې ساتونکی تدابیر (frost protection) ورته برابر کرل شوي وي.

– د انحر ونه د دیوال یا بل کوم ساختمان په وړاندې چي د نور حرارت ونې ته انعکاس کوي (radiation)، کښت کړی.

» یا هم هغه د بوټی په شکل کښت کړي، د دوهم کال په پای کي د انحر د ونې تنه د حُمکې سره نژدې پري کړی.

– د انحر د سر پري کرل شوي ونې لپاره فرصت ورکړی ترڅو د یوي تنې په عوض څو ساقې تولید کړي.

– د زیاتي ساتنې او حفاظت لپاره ونې ته یو چوکاټ پورته کړی او په ژمي کي دا چوکاټ د گلیم یا نورو درنو وسیلو پواسطه پوښښ کړی.

» هغه جواني چي د خوب يا استراحت په حالت کي دي د يخني په وړاندي ډير زيات حساسيت لري.

» حُني وختونه يخني او يخبندان د دي سبب کيږي ترڅو چي د وني تنه (trunk) له ژونديو جوانو څخه خالي شي چي په داسي حالتونو کي د بيا حل لپاره رشد ممکن دی ولي له رينو څخه!

• د انحر نبات معمولاً د قلمو پواسطه تکثیر (propagation) کوي.

- د انحر قلمه د ۲،۵ سانتي مترو په قطر چي د يو فوت په اندازي سره اوږدوالی ولري، د استراحت په حالت کي قرار بايد ولري او په خپله قاعده کي دي دوه کلن لرگی هم ولری، نو داسي قلمه انتخاب کړئ.
- يو کلن واړه بناخونه چي په خپله قاعده کي دوه کلن بیره گرځيدونکي بناخ (heel) ولري هم د قلمي په توگه استعمال کيدلی شي .
- قلمي د ريښو ويستونکو تحريکونکو موادو (rooting hormone) کي ننباسی او په يوه لامده خای کي يي د حرارت د ۱۰ نه تر ۱۵ درجو د سانتي گريد پوري د يوي اوني لپاره کيردئ ترڅو چي قلمي پينه لرونکي يا ميخک لرونکي (callus) شي

» د اوړی موسم قلمه هم کیدلی شي چي تر استفادې لاندې ونيول شي، ولي هغه وخت د بني پایلي لرونکي وي چي په يخو خونو کي د دوه نه تر دري اونيو پوري مخکي له دي چي په گلدان کي حای په حای شي او پانې يي غورحول شوي (defoliation) وي، ژمنی شوي (winterized) وي.

» پانې لرونکي ساقي نم لرونکی بستر ته اړتيا او ضرورت لري.

» کم پيدا کيدونکي کالتوارونه بنايي په روټسټاک، د زرو ونو په مخ، د بل جنس ونې د پيوند (topworked) واسطه په ونه باندې، اسکنه يي پيوند، ژبه ډوله پيوند يا هم د ونې د تاج پيوند کولو پواسطه او يا هم د نېلونکی پيوند پواسطه تکثير وکړي.

» ريښه لرونکي قلمي د خاوري د ظرفيت په پام کي نيولو سره (capacity of the soil) بايد چي د ونې نهايي اندازه په ساحه کي د ۶،۷ نه تر ۹،۱ متر مربع پوري کښت کړل شي.

» د داسې قلمو ريښې تر هغه وخته پورې چې
خښيږي بايد نمناکې وساتل شي.

» هغه ځوانه ونه چې په پسرلي کې يې نوي په
رشد او نمو پيل کړی وي هغه دې له ځايه بې
ځای (transplant) نه کړل شي دا ځکه چې
دا کار د ونې د منځه تلني لپاره يو قوي
احتمال رامنځته کوي.

» ونه تقريباً په اندازه د ۶۰ سانتي مترو پري
کړی او د هغې تنه د گچ پواسطه ومبني.

● بي شميره آفاتونه شتون لري چي د انحر په ونه باندي هجوم راورې.

– د نيماتودا (Nematodes) چينجي خصوصاً په شگلنه خاوره كي په ريښو باندي حمله كوي د هغي د پوستكي د زخمي كيدو سبب كيږي او د وني د رشد د ودريدو باعث گرځي.

– د وچي ميوي سوسكونه د سترگي له لاري د پخي ميوي داخل ته ځي او د قارچونو د داخليدو سبب كيږي او ددي سبب كيږي ترڅو چي ميوه ورسته شي.

» دا سوسكونه په پرلپسي توگه په ليموي غورځيدلو ميوو (fallen citrus fruits) كي د مثل توليد كوي.

» باغ يا بن د تل لپاره په ځمكه باندي له غورځيدلو ميوو څخه پاك وساتي او د انحر وني د ليموي ونو سره په څنگ كي كښت نه كړي.

» د Euryphid واره چينجي د انحر په ميوه باندي ډيره
کمه صدمه واردوي ولي په ياد بايد ولرو چي دا واره
موجودات د موزائيک ناروغی وپروسونه له يوي
ککړي ونې څخه بلې پاكي او سالمې ونې ته
انتقالوي.

» د ناروغی علايم يا نښي (Symptoms) نښاني په
پانو کي د پوتاشيم له کموالی سره ورته نښي لري او
د پانو په مخ باندي زير خالونه رامنځته کيږي او د
پانو رگونه د حآن لپاره روښانه رنگ غوره کوي.

» د ناروغی علايم يا نښي (Symptoms) معمولاً تر
هغه وخته پوري نه ښکاره کيږي ترڅو چي ونه زړه
شي يا دا چي ونه د اوبو د فشار (water-
stressed) په وړاندي حای ونيسي.

« هغه ونې چې په ناروغۍ باندې اخته وي مه پيرئ او هم هغه ونه چې وړاندې لويديلي وي او د ناروغۍ نښې ولري هم تر استفادې لاندې مه نيسيئ.»

«بوتري تيس (Botrytis) د راتوكيدونكو ساقو د توريدو سبب كيږي هغه وچوي او بناخ د سگرو يا ذغالو شكل د ځان لپاره غوره كوي.»

«دا ناروغي معمولاً له نيمه رشد كړيو ميوو څخه چې د لومړنۍ ژمې د يخنۍ پواسطه يې صدمه ليدلې يو پيل كيږي، له دې وروسته اصلي ساقي ته داخلېږي او وروست شوي زون په قرمزي رنگ ته پراخوالي وركوي.»

« د دې ناروغۍ ككړتيا او خپرېدل عموماً خودي كنترولې(-self controlling) دي او په پسرلي كې توقف كوي.»

«دا ناروغي داسې هم كنترولېږي ترڅو چې له منځه تللي ميوې او همدارنگه يخنۍ وهلي ميوې لري كړل شي، په ياد ولرئ همدا چې داسې ميوې مو مشاهده كړي سمدستي هغه لري كړئ.»

» د انځر خوره کیدل (canker) له هغو باکتریاوو نه عبارت دي چې د ونې د تنې په ضرر مند شوي زون داخل کي او په حلقه يي شکل سره د ونې د پري کیدو د نسجونو د مړه کیدو (necrosis) او د ونې د ښاخونو له منځه تلني سبب کيږي.

» دا ناروغي معمولاً د لمر وهني په برخه کي يا د لمر سوځوني په برخه کي پيل کيږي، پس هغه ښاخونه چې د لمر په وړاندي يي ځای نيولی دی د گچ پواسطه پوښښ (whitewashed) کيږي.

» *Rhizopus smut* په ونه کي په پخو شوو میووو باندي حمله کوي او د میوي د پوستکی د داخلي برخي د توریدو سبب کيږي، په غټو کالتوارونو کي چې د هغي سترگی خلاصه وي ډیره صدمه يا ضرر واریدولی شي.

» اکثره زیانونه یی په پخی میوی باندې وار دیري لکه ورسیدل
Endosepsis، (Fusarium) او Aspergillus دي چي د
حشراتو پواسطه حتی د شات نه تولیدونکو مچيو (pollinating
wasps) پواسطه خپريري.

» ذکر شوي میوه چوي او تالاشوي په نظر راضي او
ننلیدونکي (د لعاب په ډول) وي او د میوي له سترگی
څخیدونکي ماده په تدریج سره څاڅي او میوه له خورلو څخه
باسي (inedible).

» د پني سیلیوم د قارچونو (Penicillium fungus) نوعه ده
چي وچه انبار شوی میوه تر حملې لاندې راوړي ولي د میوي
په وچ ساتلو سره او یا هم د زیرمه کیدلو نه مخکې په هغې
باندې سفر وهل د دي سبب کیري ترڅو چي میوه د پني
سیلیوم قارچونو له حملې نه وساتل شي.

- د انځر میوه باید په ونه کې له اخستلو نه مخکې په کامله توګه پخه شي.
- په هغه صورت کې چې انځر نا رسیدلی و اخستل شي وروسته نه پخیزي.
- د انځر پخه شوي میوه لږ څه نرمه او په آسانی سره ماتیزي او د هغې لرګی کورن وي.
- د انځر میوه په کراره توګه واخلئ ترڅو چې د هغې له چیتیدلو او زخمي کیدو نه مخنیوی وشي.
- د تازه انځر ساتنه ممکنه نه ده ولي په یخچال کې د دوه نه تر درې؟ پوري ساتلی کیدلی شي.
- د انځر ځني نوعي هرکله چې وچي شي نوري هم لذیذې او خوړیزې.
- د انځر وچیدل د ۴ نه تر ۵ پوري ورځې په لمري شرایطو کې په برکي نیسي او د اوبه ویستونکي (dehydrator) پواسطه د ۱۰ نه تر ۱۲ ساعتونو په موده کې وچیزې.
- وچ انځر د شپږو نه تر اوو میاشتو پوري زیرمه کیدلی شي.

بیاکتنه / خلاصه یا لنډیز

- د انځر میوې (Ficus carica) تاریخچه تشریح او روښانه کړی.
- د انځر د ونې فزیکي خصوصیات یا ځانګړتیاوې تشریح او روښانه کړی.
- د انځر رشد او نمو تر بحث لاندې ونیسی.